การกล่าวเลี่ยงในภาษาไทย และภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน*

สุพิชญา มันคง

*บทความนี้ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตของผู้เขียน เรื่อง "กลวิธีการกล่าวเลี่ยงในหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึกของผู้พูดภาษาไทยและภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน" ภายใต้การให้คำปรึกษาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทรงธรรม อินทจักร ผู้เขียนกราบขอบพระคุณอาจารย์สำหรับคำแนะนำอันมีค่าที่มีต่อบทความนี้

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับกลวิธีการกล่าวเลี่ยงที่ปรากฏในหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก 5 หัวข้อ อันได้แก่ การกล่าวถึงความตาย การมีสภาพบกพร่องทางสมอง การประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ การถูกข่มขืน การติดโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างประชากรคือ ชาวไทย 40 คน และชาวอเมริกัน 40 คน กลวิธีการกล่าวเลี่ยงที่พบ จำแนกออกได้เป็น 5 กลวิธีหลัก คือ การไม่กล่าวตรง การไม่กล่าวความจริง การกล่าวแสดงความรู้สึก การปฏิเสธ และการเพิกเฉยต่อประเด็น กลวิธีหลักเหล่านี้สามารถแบ่งออกเป็น 13 กลวิธีย่อย ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าหัวข้อสนทนามีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลวิธีการกล่าวเลี่ยง เช่น ในการกล่าวถึงการมีสภาพบกพร่องทางสมอง ผู้พูดมักเลือกใช้การกล่าวให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง และในการกล่าวถึงความตาย ผู้พูดมักเลือกใช้การกล่าวอ้อม นอกจากนี้ ผู้วิจัยอภิปรายเกี่ยวกับอุปสรรคในการดำเนินชีวิตและทางออกของภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก รวมทั้งได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการกล่าวเลี่ยงกับการสื่อสารแบบไม่ตรงไปตรงมาประเภทอื่นๆ อีกด้วย

Abstract

This paper provides findings from a study of avoidance strategies based on five sensitive topics: death, having Down's syndrome, being a prostitute, being raped and being HIV-positive. The data were collected from questionnaires completed by forty Thais and forty Americans. The findings can be broadly categorized into five super-strategies: indirect utterance, lie, emotion-related expression, rejection and ignoring utterance. These super-strategies can be further divided into a total of thirteen sub-strategies. In addition, the use of avoidance strategies varies from one topic to another: speakers from both cultures used the understatement strategy with the highest frequency on the topic of having Down's syndrome and used the indirect utterance with the highest frequency on the topic of death. These differences are discussed in a manner which throws a pragmatic light on how people in both cultures approach life obstacles and resolve tensions in communicative dilemmas. The relationships between avoidance language and other types of indirect communication are also discussed.

การกล่าวเลี่ยงคืออะไร

การกล่าวเลี่ยง คือการกล่าวถ้อยคำอย่างไม่ตรงไปตรงมาเพื่อสร้างความรู้สึกพึงพอใจให้แก่ตัวผู้พูดเองหรือผู้ฟัง และเพื่อหลบหลีกสิ่งอันไม่พึงประสงค์ โดยเราอาจใช้ภาษาลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวตรง การกล่าวอ้อม หรือการไม่พูด ก็อาจถือเป็นการกล่าวเลี่ยงได้ถ้าเกิดในบริบทที่เหมาะสม (Allan and Burridge, 2006; Burridge, 2004; Harris, 1991; Holmes, 1988; แก้วใจ จันทร์เจริญ, 2533; รัชดา ธิยะใจ, 2535; นิจจาภา วงษ์กระจ่าง, 2547) การกล่าวเลี่ยงเป็นปรากฏการณ์การใช้ภาษาที่พบได้ในแทบทุกสังคม ลักษณะเฉพาะประการสำคัญคือ เป็นการสื่อสารที่ขาดความตรงไปตรงมา แม้ว่าการใช้ภาษาเช่นนี้อาจสร้างความสับสนและความเข้าใจผิดในการสื่อสารได้ (Adler and Rodman, 2003: 95) แต่การกล่าวเลี่ยงก็ถือเป็นการสื่อสารที่ยังประโยชน์ในการหลบหลีกความรู้สึกอันไม่พึงประสงค์ เช่น เลี่ยงกล่าวข้อบกพร่องของตนเองเพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกอับอาย หรือเลี่ยงกล่าวถ้อยคำที่ฟังดูหยาบคายเพื่อไม่ให้รู้สึกกระดากในการกล่าว นอกจากนี้การกล่าวเลี่ยงยังเป็นประโยชน์ในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในหลายกรณี เช่น เมื่อได้รับคำชม ผู้ถูกชมอาจกล่าวเลี่ยงคำชมนั้นๆ เพื่อให้ผู้อื่นชื่นชอบว่าตนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่หลงในคุณงามความดีของตนเองจนเกินไป หรือเราอาจเลี่ยงกล่าวตำหนิผู้อื่นอย่างตรงไปตรงมาเพื่อไม่ให้เกิดความบาดหมางใจระหว่างกัน

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะอภิปรายการกล่าวเลี่ยงในมุมมองการสื่อสารเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยพิจารณาจากข้อมูลการกล่าวเลี่ยงในภาษาไทยและภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน ในเบื้องต้น ผู้วิจัยจะอภิปรายความสัมพันธ์ของการกล่าวเลี่ยงกับการใช้ภาษาในมุมมองอื่นๆ เพื่อแสดงขอบเขตของการกล่าวเลี่ยงให้กระจ่างชัดขึ้น

การกล่าวเลี่ยงกับการใช้ภาษาที่ไม่ตรงไปตรงมา

วิธีหนึ่งที่จะช่วยอธิบายขอบเขตของบางสิ่งให้ได้อย่างชัดเจน คือการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกันหรือละม้ายคล้ายกัน หากจะพิจารณาว่าการกล่าวเลี่ยงคล้ายคลึงกับการใช้ภาษาลักษณะใดบ้าง ผู้วิจัยเห็นว่าการกล่าวเลี่ยงสามารถเทียบเคียงได้กับการกล่าวอ้อมมากที่สุด และความสัมพันธ์ของการใช้ภาษาทั้งสองมักก่อให้เกิดข้อสงสัยที่ว่าการกล่าวเลี่ยงแตกต่างจากการกล่าวอ้อมอย่างไร บางท่านอาจเข้าใจว่าการกล่าวเลี่ยงคือการกล่าวอ้อม ต่างกันเพียงคำเรียก แต่ในความเป็นจริง การใช้ภาษาทั้ง 2 ประเภทไม่ใช่สิ่งเดียวกันเสียทีเดียว

หากพิจารณาคำว่า “เลี่ยง” ให้ถี่ถ้วนแล้ว คำนี้สื่อความว่า “มีบางสิ่งที่ไม่ต้องการพบพาน” จึง “ต้องการหลบหลีกสิ่งเหล่านั้น” ขณะที่คำว่า “อ้อม” หมายถึง “วิถีทางที่ไม่ตรง” โดยไม่ได้เน้นว่าต้องมีสิ่งอันไม่พึงประสงค์ หากการขับรถตรงตามเส้นทาง คือการขับไปในเส้นทางที่ควรเป็นและใกล้ที่สุด การขับรถอ้อมจะหมายถึง เราไม่ได้ขับไปในเส้นทางที่ตรงหรือใกล้ที่สุด หากถามถึงสาเหตุของการขับรถไปในเส้นทางที่ไกลกว่า คำตอบอาจมีได้หลากหลาย เช่น เราไม่ทราบเส้นทางตรง เส้นทางตรงมีความไม่สะดวก หรือเราต้องการขับรถเล่นเป็นเวลานาน ขณะที่การขับรถเลี่ยง เมื่อกล่าวว่าขับรถเลี่ยงจะต้องมีบางอย่างที่คนขับรถต้องการหลบหลีก เช่น เลี่ยงเส้นทางก่อสร้าง หรือเลี่ยงการจราจรที่คับคั่ง การเปรียบเทียบพอสังเขปข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการเลี่ยงและการอ้อมมีจุดเน้นในเรื่องที่ต่างกันคือ การอ้อมมีจุดเน้นที่ “วิธีปฏิบัติ” ที่ไม่ตรงไปตรงมา ขณะที่สำหรับการเลี่ยง นอกจากการปฏิบัติที่ไม่ตรงไปตรงมาแล้ว จะเน้นว่าเหตุอันเกิดสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ขึ้นด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจขอบเขตของการกล่าวเลี่ยงและการกล่าวอ้อมโดยกระจ่างขึ้นไปอีก ผู้วิจัยขอกล่าวความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับภาษาอ้อม ดังนี้

การกล่าวอ้อมเป็นการใช้ภาษาที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับการกล่าวตรง การกล่าวอ้อมเป็นการสื่อเจตนาที่ "ไม่ตรง" กับความหมายตามรูปภาษาที่กล่าวออกมา ผู้พูดที่กล่าวเช่นนี้อาจมีเจตนาในการสื่อสารต่างๆ เช่น การดึงดูดความสนใจ การเน้นเจตนาให้เข้มข้น การแสดงความสุภาพ รวมทั้งการเลี่ยงสิ่งอันไม่พึงประสงค์ด้วย (Tannen, 1986: 66-68; Thomas, 1995: 142-146; Srinarawat, 2005: 184-187) ในบริบทที่คู่สนทนาถามถึงผลการตัดสินคดีของคนรู้จัก การกล่าวว่า "เขาขาดอิสรภาพเสียแล้ว" ทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ว่าเขาถูกตัดสินจำคุกได้โดยที่ผู้พูดไม่ต้องพูดอย่างชัดเจน สำหรับถ้อยคำอ้อมนี้ หากบริบทเปลี่ยนไป ความหมายก็อาจจะเปลี่ยนไปด้วย จากถ้อยคำในตัวอย่างข้างต้นอาจหมายถึง บิดาแจ้งให้เพื่อนของลูกทราบว่าลูกถูกมารดาทำโทษด้วยการกักบริเวณ หรือเพื่อนฝูงเย้าแหย่ชายหนุ่มที่กำลังจะแต่งงานว่าไม่สามารถไปเที่ยวเตร่ได้ตามใจอีกต่อไปก็เป็นได้

แม้ตัวอย่างที่กล่าวมาจะแสดงว่าการกล่าวเลี่ยงและการกล่าวอ้อมมีความคล้ายคลึงกันมาก แต่มีตัวอย่างการใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นว่าข้อสังเกตดังกล่าวไม่เป็นจริงเสมอไป ในบางกรณี ถ้อยคำหนึ่งอาจพิจารณาได้ว่าเป็นทั้งการกล่าวเลี่ยงและการกล่าวอ้อม แต่ในบางกรณี ถ้อยคำหนึ่งจะเป็นได้เพียงการกล่าวเลี่ยงหรือการกล่าวอ้อมเท่านั้น ผู้วิจัยใคร่ขออธิบายโดยใช้ตัวอย่าง 3 ประการดังนี้ ประการแรก การกล่าวเลี่ยงและการกล่าวอ้อมอาจจัดได้ว่าเป็นการสื่อสารลักษณะเดียวกัน ในบริบทที่ญาติผู้บาดเจ็บถามแพทย์ถึงผลการรักษา แต่ความเป็นจริงคือ ผู้ป่วยเสียชีวิตแล้ว เมื่อแพทย์ต้องแจ้งข้อมูลนี้ให้ผู้ฟังทราบ อาจเลือกกล่าวว่า "หมอพยายามสุดความสามารถแล้ว" ถ้อยคำนี้ถือเป็นภาษาอ้อม เพราะเจตนาที่แท้จริงของผู้พูดคือ แจ้งการเสียชีวิต แต่ผู้พูดไม่กล่าวโดยตรงว่า "ญาติของคุณเสียชีวิตแล้ว" กลับกล่าวอ้อมถึงความสามารถในการรักษาโรคของ

ตนแทน เราอาจพิจารณาถ้อยคำแรกว่าเป็นการกล่าวเลี่ยงได้ หากมองในมุมมองที่ว่า การกล่าวเช่นนี้เป็นการเลี่ยงถ้อยคำตรงคือ "เสียชีวิต" ซึ่งอาจสร้างความรู้สึกสะเทือนใจให้กับผู้ฟังได้ ประการที่สอง บางถ้อยคำถือเป็นการกล่าวเลี่ยงที่ไม่ถือเป็นการกล่าวอ้อม อาทิ นักแสดงสาวอาจเลี่ยงที่จะตอบคำถามนักข่าวเรื่องการแต่งงานของตนกับแฟนหนุ่ม ด้วยการกล่าวว่า "เรื่องนี้ พวกพี่ๆ ลองไปถามฝ่ายชายดูเองดีกว่านะคะ" การกล่าวเลี่ยงในกรณีนี้ "ไม่ถือ" เป็นการกล่าวอ้อม จะเป็นก็เพียงการกล่าวปฏิเสธการตอบคำถามอย่างตรงไปตรงมา เพราะผู้พูดสื่อเจตนาชัดเจนตรงตามรูปภาษา และประการสุดท้าย บางถ้อยคำถือเป็นการกล่าวอ้อมแต่ไม่ถือเป็นการกล่าวเลี่ยง ตัวอย่างเช่น หลังจากรออาหารที่สั่งไปถึงครึ่งชั่วโมง ลูกค้าซึ่งมีอารมณ์หงุดหงิดจากความหิวกล่าวประชดกับบริกรว่า "ไปปลูกข้าวอยู่หรือคะ" ถ้อยคำนี้ถือเป็นการกล่าวอ้อม เพราะผู้พูดไม่ได้ต้องการทราบว่าผู้ฟังปลูกข้าวอยู่จริงหรือไม่ แต่ต้องการสื่อเจตนาตำหนิว่า "อาหารมาช้ามาก" ในมุมมองดังกล่าว ถ้อยคำนี้ไม่อาจถือเป็นการกล่าวเลี่ยงได้ เพราะผู้พูดไม่ได้หลบหลีกความรู้สึกไม่พึงพอใจของตนเองเลย สรุปได้ว่า "การกล่าวเลี่ยงคือ การใช้ภาษาลักษณะต่างๆ เพื่อหลบหลีกความรู้สึกอันไม่พึงประสงค์ ซึ่งมีกลวิธีหลายรูปแบบ รวมถึงการกล่าวอ้อม ส่วนการกล่าวอ้อมคือ การกล่าวถ้อยคำที่มีความหมายตามรูปภาษาไม่เป็นไปตามเจตนาที่ต้องการสื่อ มีวัตถุประสงค์หลากหลาย รวมถึงการหลีกเลี่ยงด้วย"

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการกล่าวเลี่ยงกับการใช้ภาษาอีกลักษณะหนึ่งคือ การสื่อสารแบบไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือตามแนวคิดแบบไกรซ์ (Grice, 1975) การสื่อสารลักษณะดังกล่าวและการสื่อสารแบบเลี่ยงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ ต่างเป็นการสื่อสารอย่างไม่ตรงไปตรงมาเช่นกัน ก่อนอื่น ผู้วิจัยจะอธิบายแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือ แล้วจึงจะอภิปรายเปรียบเทียบกับการกล่าวเลี่ยงต่อไป

ในการพิจารณาองค์ประกอบของ "การไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือ" ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำความรู้จักกับ "หลักความร่วมมือ" เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน ไกรซ์กล่าวว่าผู้พูดและผู้ฟังจะมีคติการสนทนาที่ยึดถือที่เรียกว่า "หลักความร่วมมือ" (cooperative principle) หลักนี้ประกอบด้วยหลักย่อยหรือคติ 4 ข้อ คือ "คติปริมาณ" (maxim of quantity) ซึ่งกำหนดให้ผู้พูดกล่าวข้อมูลเท่าที่จำเป็น "คติคุณภาพ" (maxim of quality) ซึ่งกำหนดให้ผู้พูดกล่าวในสิ่งที่เป็นความจริง "คติความสัมพันธ์" (maxim of relation) ซึ่งกำหนดให้ผู้พูดกล่าวสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่สนทนาอยู่ และ "คติวิธีการ" (maxim of manner) ซึ่งกำหนดให้ผู้พูดกล่าวในสิ่งที่ไม่คลุมเครือ ไม่กำกวม แต่ให้กระชับ และเป็นระบบ

เราเรียกการสื่อสารที่ผู้พูดไม่คำนึงถึงคติทั้งสี่ว่า "การไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือ" นักภาษาศาสตร์จำแนกการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ 1) การฝ่าฝืนคติ (violating a maxim) คือ การสื่อสารที่ผู้พูดกล่าวบางสิ่งซึ่งเป็นการปล่อยให้ผู้ฟังเข้าใจผิดพลาดไปจากข้อเท็จจริง 2) การกระทำผิดต่อคติ (flouting a maxim) คือ การสื่อสารที่ผู้พูดไม่กล่าวแสดงเจตนาของตนอย่างตรงไปตรงมา แต่จะใช้ภาษาอ้อมบอกใบ้เจตนาแทน 3) การละเมิดคติ (infringing a maxim) คือการสื่อสารที่ผู้พูดขาดประสิทธิภาพในการใช้ภาษา เช่น ผู้เรียนภาษาต่างประเทศระดับต้น เด็กเล็ก คนที่อยู่ในภาวะตื่นเต้นมาก หรือผู้พูดที่กล่าวอ้อมค้อมหรือกำกวมโดยขาดความตั้งใจ 4) การเพิกเฉยต่อคติ (opting out of a maxim) คือ การสื่อสารที่ผู้พูดต้องการแจ้งให้ผู้ฟังทราบอย่างชัดเจนว่าไม่ประสงค์ให้ความร่วมมือในการสื่อสาร และ 5) การระงับคติ (suspending a maxim) คือ การสื่อสารที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำอย่างไม่ชัดแจ้ง เนื่องจากมีข้อกำหนดหรือข้อห้ามทางสังคม (Grice, 1975; Thomas, 1995; Martinich, 2001)

การกล่าวเลี่ยงที่ผู้วิจัยมุ่งจะอภิปรายในแง่ความสัมพันธ์กับประเภทของการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือมี 4 ลักษณะคือ การกล่าวเลี่ยงความจริง การกล่าวเลี่ยงถ้อยคำตรง การกล่าวเลี่ยงด้วยการปฏิเสธ และการเลี่ยงตามบรรทัดฐานของสังคม รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. การกล่าวเลี่ยงความจริง เป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือประเภทการฝ่าฝืนคติ เช่น เมื่อตำรวจถามผู้ต้องหาคดีฆ่าคนตายว่า "ตอนสิบโมงแกกับเพื่อนอยู่ที่ไหน" หากในความเป็นจริง ผู้พูดและเพื่อนเป็นผู้ร่วมกันลงมือฆ่าคนตายตอนสิบโมง แต่ต้องการปกปิดความจริงเพื่อให้ทั้งคู่พ้นผิด ผู้พูดอาจกล่าวเท็จโดยพูดว่า "ผมกับเพื่อนกินข้าวอยู่ที่บ้านผมครับ" จะเห็นว่าผู้พูดกล่าวเลี่ยงความจริงเช่นนี้เพื่อปกป้องตนเองและบุคคลที่สามให้พ้นผิด

นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่ผู้พูดกล่าวเลี่ยงเพื่อปกป้องผู้ฟังหรือบุคคลที่ 2 ด้วยเช่นกัน ตัวอย่างที่พบเห็นได้บ่อยครั้งคือ ญาติเลี่ยงที่จะกล่าวเปิดเผยอาการที่แท้จริงของผู้ป่วยอาการหนัก เพื่อให้ผู้ป่วยมีกำลังใจในการรักษาตัว

2. การเลี่ยงกล่าวถ้อยคำตรง เป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือประเภทการกระทำผิดต่อคติ ในสถานการณ์ที่แม่กำลังหาผู้ที่แอบเอาขนมไปรับประทาน โดยถามว่า "ใครกินขนมไปหมด" หากผู้พูดเป็นผู้รับประทาน แต่รู้สึกเขินอายและเลี่ยงที่จะกล่าวยอมรับความผิดโดยตรง เขาอาจกล่าวเลี่ยงว่า "เมื่อเช้าหนูไม่ได้กินข้าว" ซึ่งเป็นการสื่อนัยยอมรับผิดว่าตนเป็นคนรับประทานขนมนั้นไปด้วยความหิว และหวังว่าแม่จะยกโทษให้ จากตัวอย่างนี้ ผู้พูดกล่าวอย่างไม่ชัดแจ้งเพื่อสื่อนัยบางประการที่แตกต่างจากสิ่งที่ "กล่าวออกมา" นัยยะหรือเจตนาของผู้พูดเช่นนี้เรียกว่า "ความหมายบ่งชี้เป็นนัย" (Grice, 1975)

3. การเลี่ยงด้วยการปฏิเสธ เป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือ

ประเภทการเพิกเฉยต่อคติ เมื่อนายกรัฐมนตรีถูกผู้สื่อข่าวถามถึงการปรับคณะรัฐมนตรี ท่านอาจกล่าวเลี่ยงว่า "ผมคงจะบอกอะไรไม่ได้ในตอนนี้" หรือเมื่อถูกสอบถามเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว ผู้พูดอาจกล่าวว่า "เราไม่อยากพูดเรื่องนี้" เป็นต้น การกล่าวเลี่ยงเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความขุ่นเคืองระหว่างผู้พูดและผู้ฟังได้สูงกว่าการกล่าวเลี่ยงที่กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น เพราะผู้พูดแสดงว่าจะไม่ให้ความร่วมมืออย่างชัดแจ้ง

4. การเลี่ยงตามบรรทัดฐานของสังคม การกล่าวเลี่ยงเช่นนี้จัดเป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือที่เรียกว่า การระงับคติ ในแต่ละสังคมมีบรรทัดฐานเกี่ยวกับข้อห้ามในการกล่าวถึงสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป การกล่าวเลี่ยงหรือการระงับคติในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกันไปด้วย ในสังคมไทย เป็นที่ทราบกันดีว่าไม่ควรกล่าวถึงเสือเมื่อเข้าป่า ชาวมองโกเลียจะไม่กล่าวชื่อภูเขาที่เชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณ (Coates, 2004: 32) ในนิยายชุดเรื่อง *แฮร์รี่ พอตเตอร์* (Harry Potter) ซึ่งเป็นเรื่องของสังคมพ่อมดแม่มดที่ทุกคนในสังคมมีความหวาดกลัวพ่อมดผู้มีอำนาจชั่วร้ายที่ชื่อ ลอร์ด โวลเดอมอร์ (Lord Voldemort) เมื่อมีการกล่าวถึงพ่อมดผู้นี้ทุกคนจะใช้คำเลี่ยงที่เป็นที่รู้กัน เช่น คุณก็รู้ว่าเป็นใคร ('you know who') หรือคนที่ไม่ควรจะถูกกล่าวชื่อ ('he who must not be named') ในเรื่องนี้ ผู้พูดและผู้ฟังรู้ถึงบรรทัดฐานนี้ดี และต่างไม่มีใครคาดหวังว่าจะมีการกล่าวชื่อจริงของพ่อมดผู้นี้

จากการอภิปรายมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่าการกล่าวเลี่ยงนับเป็นการสื่อสารที่คาบเกี่ยวกับการใช้ภาษาลักษณะอื่นๆ เช่น เกี่ยวเนื่องกับการกล่าวอ้อมและการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือ อย่างไรก็ดีหากพูดถึงการกล่าวเลี่ยงแล้ว ลักษณะที่เด่นชัดคือ ผู้พูดมี "เจตนาหลบหลีก"

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือแบบสอบถามการสร้างภาษา (production questionnaire) ผู้วิจัยได้ทำแบบสอบถามเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แบบสอบถามประกอบไปด้วยสถานการณ์การสนทนาตามหัวข้อที่เป็นเรื่องอ่อนไหวต่อความรู้สึกของคนในสังคม และมีลักษณะค่อนข้างเป็นสากล คือเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพศสัมพันธ์ ในการนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก 5 หัวข้อ อันได้แก่ "การกล่าวถึงความตาย" "การมีสภาพบกพร่องทางสมอง" "การประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ" "การถูกข่มขืน" และ "การติดโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง" (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) หลังจากกำหนดหัวข้อแล้ว ผู้วิจัยกำหนดสถานการณ์การสนทนาให้มีกระบวนการคือ ให้มีผู้เปิดการสนทนาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่อ่อนไหวต่อความรู้สึกของผู้พูดขึ้นมา และผู้พูดซึ่งจำเป็นต้องกล่าวตอบการสนทนา เมื่อเห็นว่าคำตอบที่ตรงไปตรงมาจะทำให้ตนเองเสียหน้าจึงตัดสินใจกล่าวเลี่ยง ในด้านความสัมพันธ์ของผู้พูดและผู้ฟัง ผู้วิจัยกำหนดให้คู่สนทนาในแบบสอบถามเป็นผู้ที่รู้จักกันแต่ไม่สนิทสนมมากนัก โดยให้ผู้กล่าวเลี่ยงมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ฟัง และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแบบเจ้านายและลูกน้อง แต่ละสถานการณ์มีคำอธิบายสถานการณ์การสนทนา และสถานภาพของคู่สนทนา พร้อมทั้งบทสนทนาจำนวน 3 ผลัดต่อเนื่อง ผู้ตอบแบบสอบถามมีหน้าที่เติมถ้อยคำที่เว้นว่างไว้ในผลัดสุดท้ายโดยใช้ภาษาเลี่ยง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เว้นช่องว่างให้ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถระบุคำตอบได้ทั้งสิ้น 3 ผลัด

ผู้วิจัยกำหนดจำนวนของกลุ่มตัวอย่างประชากรไว้ทั้งสิ้น 80 คน จำแนกเป็นชาวไทย 40 คน และชาวอเมริกัน 40 คน กลุ่มตัวอย่างประชากรมีอายุ 18-40 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ และถือได้

ว่าเป็นตัวแทนของคนโดยทั่วไปในสังคม (Hill et al., 1986: 353; Herbert and Shohamy, 1989: 107) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรชาวไทยที่เป็นนักศึกษาและเจ้าหน้าที่ในสถานที่ราชการและเอกชนต่าง ๆ และเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรชาวอเมริกันที่เป็นนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่พักผ่อนบริเวณสวนสันติชัยปราการ ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพมหานคร

ในส่วนต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะเสนอผลการศึกษาการกล่าวเลี่ยงตามหัวข้อสนทนาที่จัดเป็นภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก พร้อมการวิเคราะห์แต่ละหัวข้อในรายละเอียด และอภิปรายภาพรวมของสถานการณ์ที่เป็นภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก พร้อมกลวิธีการกล่าวเลี่ยงในฐานะที่เป็นทางออกของภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก

กลวิธีกล่าวเลี่ยงในหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก

ในหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก คู่สนทนามักพูดคุยในประเด็นที่ก่อให้เกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์แก่ผู้พูด เช่น การกล่าวถึงความตายหรือโรคภัยอันร้ายแรง ในการสนทนาในแต่ละหัวข้อเหล่านี้ ผู้พูดอาจเลือกกล่าวเลี่ยงด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจำแนกกลวิธีการกล่าวเลี่ยงออกเป็น 5 กลวิธีหลัก และแต่ละกลวิธีหลักประกอบด้วยกลวิธีย่อยจำนวนหนึ่งดังปรากฏต่อไปนี้

1. การไม่กล่าวตรง

1.1 *การกล่าวอ้อมตามแบบแผน* คือ การใช้ภาษาอ้อมซึ่งความหมายมีความคงที่ แม้ถ้อยคำเกิดในบริบทที่แตกต่าง เช่น “แกไปสบายแล้ว” “She passed away.” เป็นสำนวนในภาษาไทยและภาษาอังกฤษหมายถึง “เขาตายแล้ว” ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทใดๆ

1.2 *การกล่าวอ้อมไม่ตามแบบแผน* คือ การใช้ภาษาอ้อมซึ่งความ

หมายจะไม่คงที่ โดยอาจเปลี่ยนไปเมื่อถ้อยคำนั้นเกิดในบริบทที่แตกต่าง เช่น การกล่าวว่า "ผมพลาดครับท่าน" หรือการกล่าวว่า "Bad news." ในบริบทหนึ่งอาจหมายถึงความผิดพลาดหรือเรื่องไม่ดีเรื่องหนึ่ง แต่เมื่อเปลี่ยนบริบทไป อาจหมายถึงความผิดพลาดหรือเรื่องไม่ดีอื่นๆ กลวิธีนี้แตกต่างจากกลวิธีย่อยที่ 1.1 คือ บริบทมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการตีความของถ้อยคำในการใช้กลวิธีย่อยที่ 1.2 ในขณะที่บริบทแทบไม่มีความสำคัญแต่อย่างใดในการตีความถ้อยคำตามกลวิธีย่อยที่ 1.1

1.3 *การละถ้อยคำ* คือ การที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำไม่ครบถ้วนหรือไม่จบประโยค โดยเว้นไม่กล่าวถ้อยคำที่จะสื่อถึงเรื่องที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก เช่น "ฉันโดนแฟน...มาค่ะ" "My daughter..."

2. การไม่กล่าวความจริง

2.1 *การให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ* คือการกล่าวเท็จ เช่น การปกปิดว่าตนเป็นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องด้วยการกล่าวว่า "ผมเป็นมะเร็ง" หรือปกปิดว่าตนถูกข่มขืนด้วยการกล่าวว่า "As I was walking home I was robbed."

2.2 *การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง* คือ การให้ข้อมูลกว้างๆ โดยไม่ระบุความจริงอย่างเฉพาะเจาะจง และจากข้อมูลที่ได้รับ ผู้ฟังมีแนวโน้มจะตีความผิดพลาดจากความเป็นจริง เช่น การกล่าวว่า "ฉันโดนทำร้าย" เมื่อถูกข่มขืน การกล่าวว่า "I am a little sick." ทั้งที่ป่วยด้วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง กลวิธีนี้มีความแตกต่างกับกลวิธีย่อยที่ 2.1 คือ กลวิธีย่อยที่ 2.1 เป็นการให้ข้อมูลเท็จที่ค่อนข้างมีรายละเอียดที่ชี้เฉพาะ ขณะที่กลวิธีที่ 2.2 เป็นการให้ข้อมูลจริงแบบไม่ชี้เฉพาะ

3. การแสดงความรู้สึก

3.1 *การแสดงความรู้สึกเป็นมิตร* คือ การที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำที่แสดงอารมณ์ ความรู้สึก ชื่นชมผู้ฟัง หรือกล่าวขอความเห็นใจจากผู้ฟัง เช่น การ

กล่าวว่า "ขอบคุณมากที่พี่เป็นห่วง" "Thank you for your understanding."

3.2 *การแสดงความรู้สึกต่อเหตุการณ์* คือ การที่ผู้พูดกล่าวแสดงอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น หรือกล่าวถ้อยคำที่ระบุว่าตนมีความรู้สึกต่างๆ เช่น เสียใจ กังวล คาดหวัง มีความสุข ฯลฯ เช่น การแสดงความไม่พอใจต่อพฤติกรรมของลูกที่ทำให้เกิดเรื่องเดือดร้อนว่า "ชอบทำแต่ละเรื่องให้คนเป็นพ่อเป็นแม่หนักใจ" หรือการกล่าวให้กำลังใจตนเองที่ต้องพบพานเรื่องราวที่ไม่ดีว่า "I am happy for the life I've led."

4. การปฏิเสธ

4.1 *การปฏิเสธที่จะแสดงความคิดเห็น* คือ การกล่าวถ้อยคำที่แสดงให้เห็นว่าผู้พูดไม่ทราบเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น เช่น "ยังไม่รู้เลยครับ" "I'm not sure."

4.2 *การปฏิเสธที่จะสนทนา* คือ การกล่าวถ้อยคำเพื่อชี้แจงอย่างชัดแจ้งว่า ผู้พูดไม่ต้องการพูดคุยในเรื่องที่คู่สนทนาสนใจใคร่รู้ เช่น "อย่าเพิ่งถามอะไรได้มั้ยคะ" "I'd rather not discuss."

4.3 *การปฏิเสธความเกี่ยวข้องของผู้ฟังกับเหตุการณ์* เป็นกลวิธีที่มีความคล้ายคลึงกับกลวิธีย่อยที่ 4.2 กล่าวคือ ผู้พูดมีวัตถุประสงค์ที่จะแจ้งให้ผู้ฟังทราบว่าตนจะไม่ตอบคำถาม และห้ามไม่ให้ผู้ฟังถาม แต่กลวิธีนี้จะเป็นการระบุเหตุผลการปฏิเสธว่าผู้พูดเลี่ยงการสนทนา เพราะเรื่องที่พูดคุยเป็นเรื่องส่วนตัวของผู้พูดหรือไม่ใช่เรื่องของผู้ฟัง เช่น "It's a personal issue." "None of your business."

5. การเพิกเฉยต่อประเด็น

5.1 *การไม่พูด* คือการเลือกใช้อวัจนภาษาในการสื่อความแทนถ้อยคำ เช่น การแสดงความนิ่งเงียบหรือร้องไห้แทนการพูด

5.2 *การข้ามประเด็น* คือการที่ผู้พูดไม่ตอบคำถามอย่างตรงประเด็น

และกล่าวข้ามไปสนทนาในประเด็นที่ใกล้เคียงแทน เช่น ผู้พูดเลี่ยงที่จะกล่าวว่า "ถูกข่มขืน" ด้วยการกล่าวข้ามไปถึงเรื่องการไปสถานีตำรวจว่า "ฉันมีเรื่องจะแจ้งความค่ะ" หรือในการแก้ข้อกล่าวหาที่ว่าผู้พูดไปเที่ยวสถานขายบริการ ผู้พูดเลี่ยงที่จะกล่าวว่าตนไปตามลูกสาวซึ่งไป "ขายบริการ" ด้วยการกล่าวข้ามไปถึงการแก้ข้อกล่าวหาว่า "I want you to know that I was only there to help her."

5.3 *การเปลี่ยนประเด็น* คือ การสนทนาในหัวข้ออื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังพูดคุยอยู่ เช่น เมื่อถูกถามว่าป่วยด้วยโรคอะไร ผู้พูดกลับกล่าวว่า "What are you doing here?" หรือ "I need a beer."

แผนภาพต่อไปนี้ แสดงความถี่ของการเลือกใช้กลวิธีการกล่าวเลี่ยงของชาวไทยและอเมริกันจำแนกตามหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก

แผนภาพที่ 1 ความถี่ของกลวิธีการกล่าวเลี่ยงความตาย

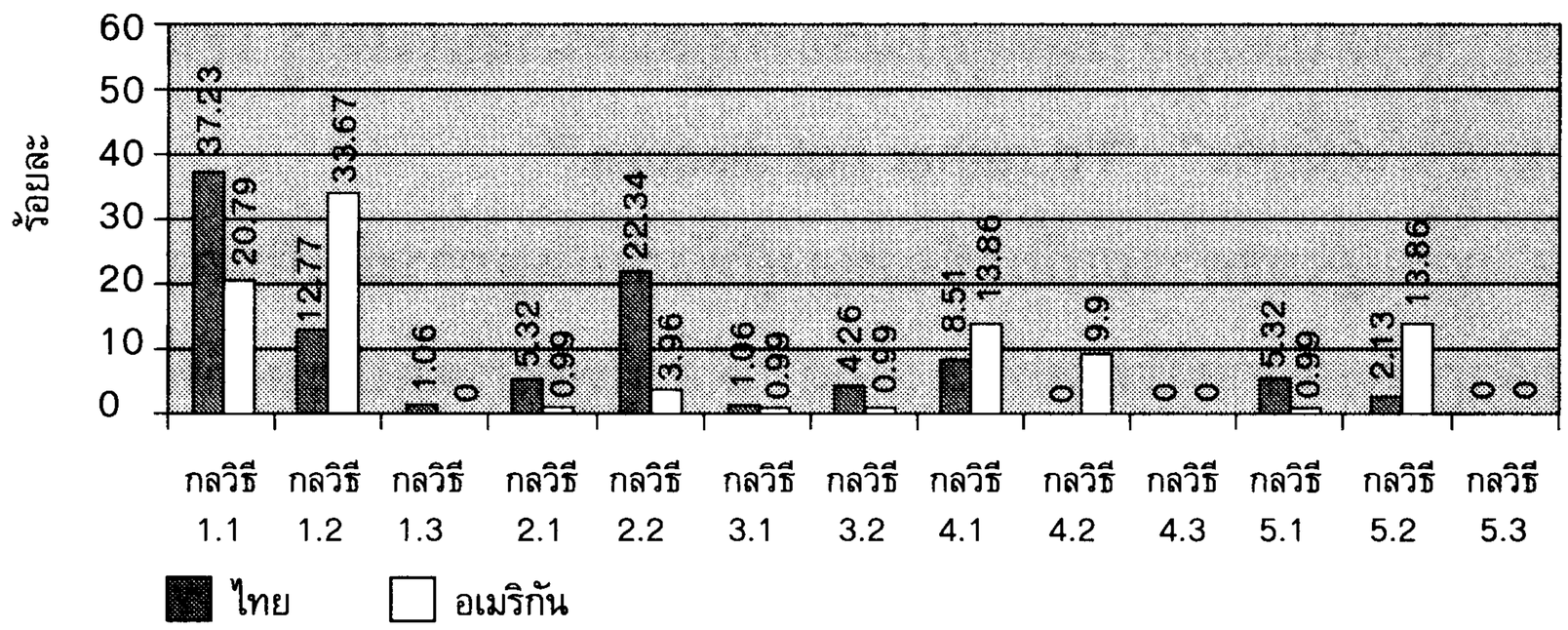

แผนภาพที่ 2 ความถี่ของกลวิธีการกล่าวเลี่ยงการมีสภาพความบกพร่องทางสมอง

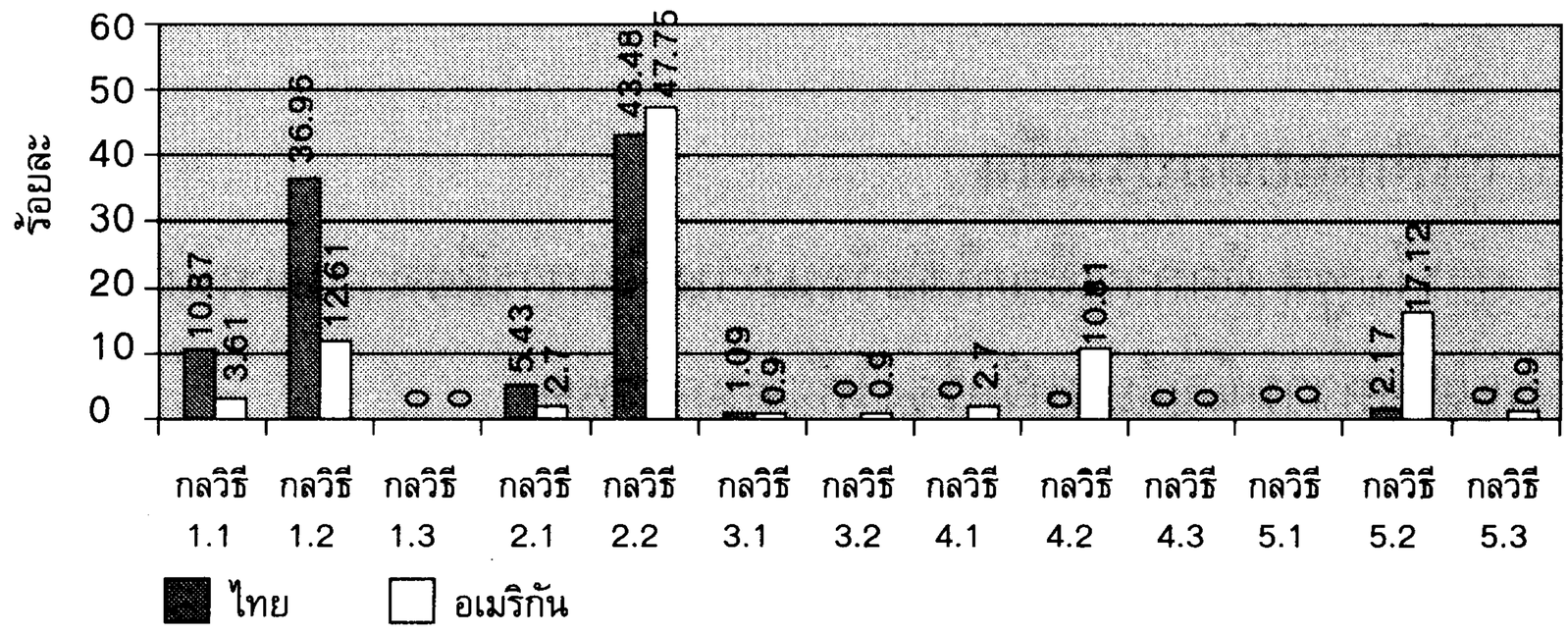

แผนภาพที่ 3 ความถี่ของกลวิธีการกล่าวเลี่ยงการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ

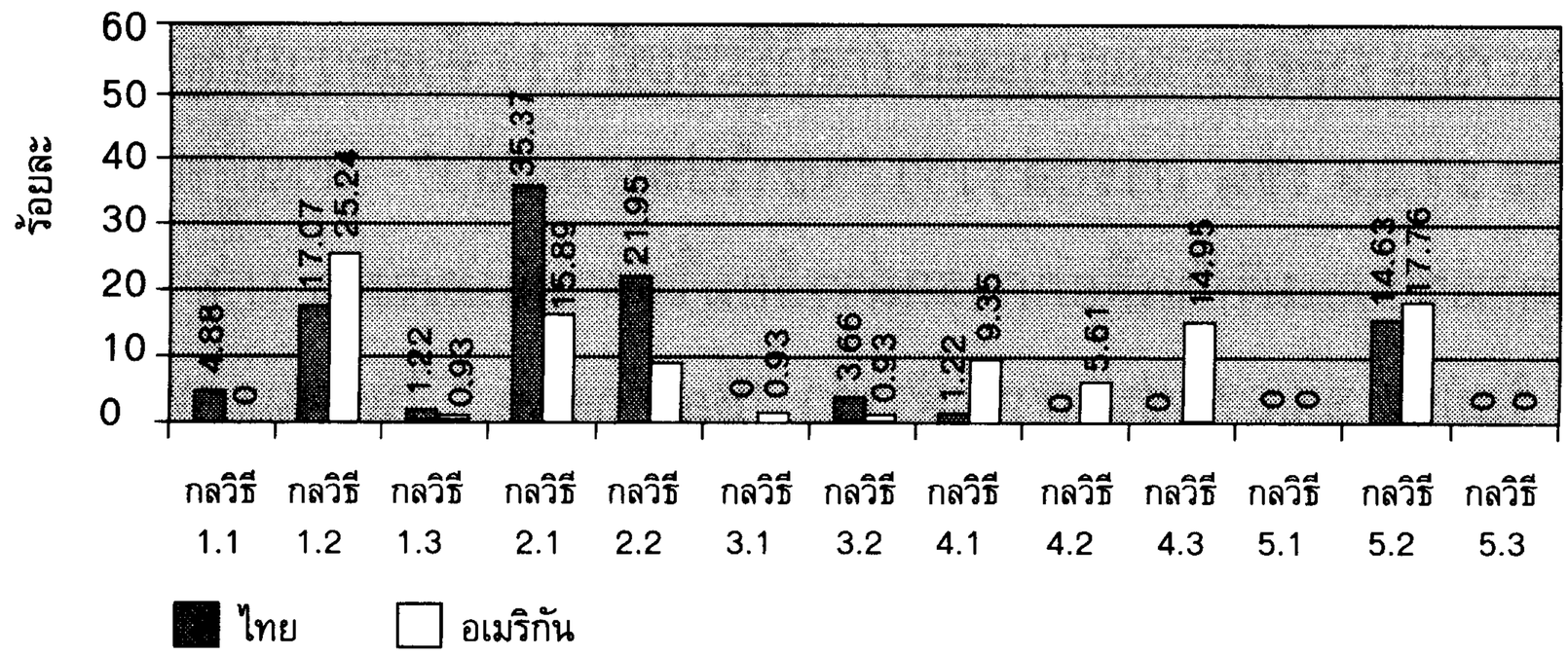

แผนภาพที่ 4 ความถี่ของกลวิธีการกล่าวเลี่ยงการถูกข่มขืน

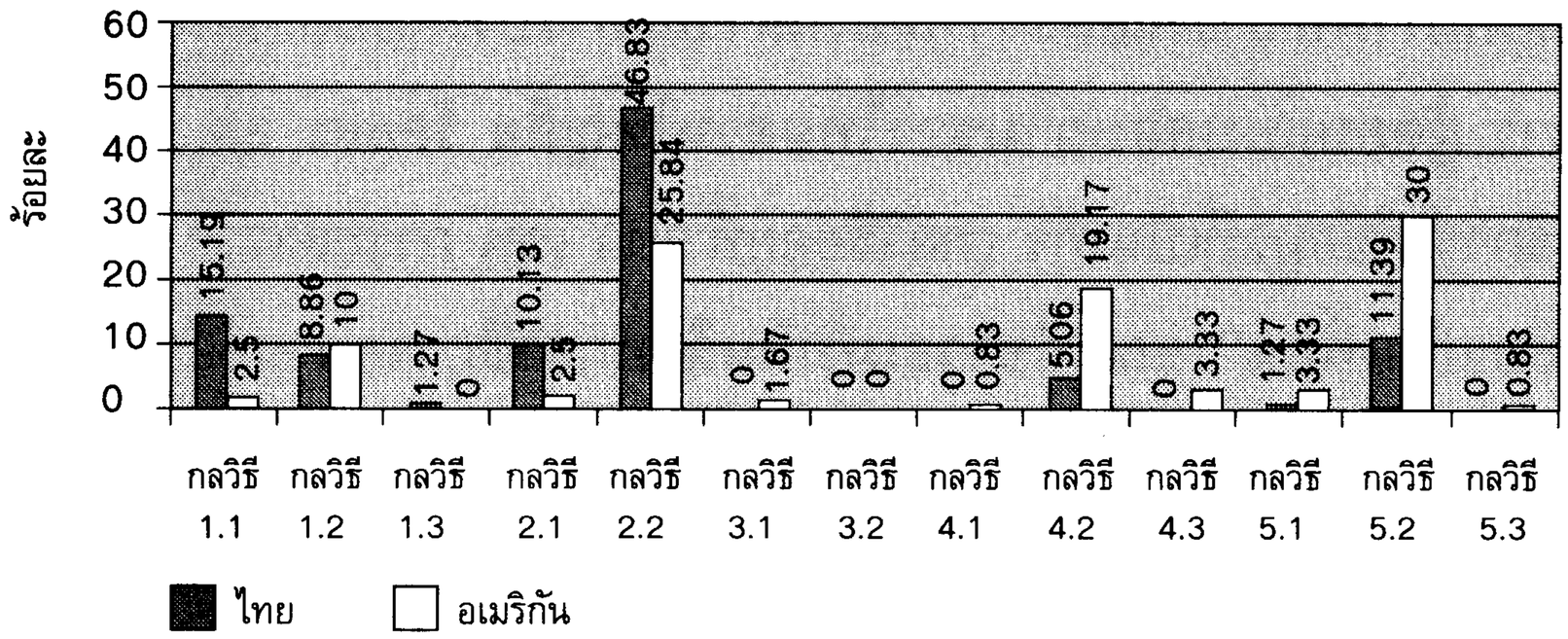

แผนภาพที่ 5 ความถี่ของกลวิธีการกล่าวเลี่ยงการติดโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง

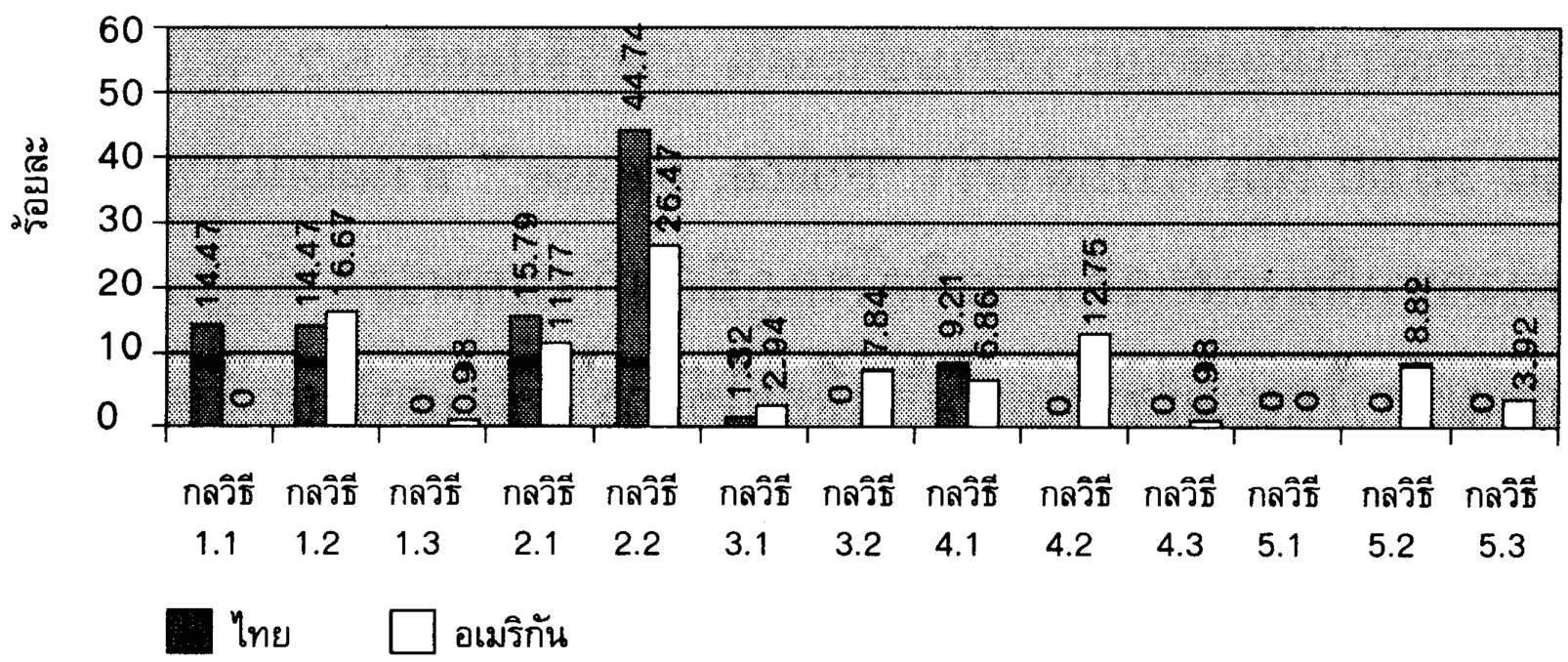

จากข้อมูลที่แสดงในแผนภาพข้างต้น จะเห็นว่าตามแผนภาพที่ 1 ที่แสดงการเลี่ยงกล่าวถึงความตาย ผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยส่วนใหญ่เลือกการกล่าวอ้อมตามแบบแผน (กลวิธีย่อยที่ 1.1) ด้วยความถี่สูงที่สุดคือ ร้อยละ 37.23 เช่น การกล่าวว่า "เขาไปสบายแล้ว" ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามชาวอเมริกันเลือกการกล่าวอ้อมไม่ตามแบบแผน (กลวิธีย่อยที่ 1.2) ร้อยละ 33.67 เช่น การกล่าวว่า "Bad news." ในแผนภาพที่ 2 ซึ่งแสดงการเลี่ยงกล่าวถึงการมีสภาพบกพร่องทางสมอง ทั้งผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยและชาวอเมริกันส่วนใหญ่ต่างเลือกกล่าวเลี่ยงด้วยการให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง (กลวิธีย่อยที่ 2.2) คือ ร้อยละ 43.48 และ 47.75 ตามลำดับ เช่น การกล่าวว่า "ลูกป่วยหนักมาก" และ "He is very sick." ตามแผนภาพที่ 3 ซึ่งแสดงการเลี่ยงกล่าวถึงการประกอบอาชีพหญิงขายบริการ ผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 35.37 เลือกกลวิธีการให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ (กลวิธีย่อยที่ 2.1) เช่น การกล่าวว่า "ลูกสาวไปเที่ยวกับเพื่อน" ขณะที่ชาวอเมริกันเลือกกลวิธีการกล่าวอ้อมไม่ตามแบบแผน (กลวิธีย่อยที่ 1.2) มากที่สุดคือ ร้อยละ 25.24 เช่น การกล่าวว่า "Something she should not have been doing." ส่วนการเลี่ยงกล่าวถึงการถูกข่มขืนตามแผนภาพที่ 4 จะเห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยมักกล่าวเลี่ยงด้วยการให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง (กลวิธีย่อยที่ 2.2) ด้วยความถี่ร้อยละ 46.83 เช่น การกล่าวว่า "ฉันถูกทำร้าย" ส่วนชาวอเมริกันมักเลือกกล่าวเลี่ยงด้วยการข้ามประเด็น (กลวิธีย่อยที่ 5.2) ด้วยความถี่ร้อยละ 30.00 เช่น การกล่าวว่า "Police, please." ส่วนแผนภาพสุดท้ายที่แสดงการเลี่ยงกล่าวถึงการติดโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ทั้งผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยและชาวอเมริกันเลือกใช้การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง (กลวิธีย่อยที่ 2.2) มากที่สุดถึงร้อยละ 44.74 และ 26.47 ตามลำดับ เช่น การกล่าวว่า "ผมเป็นโรคติดต่อ" และ "I have an illness."

ผู้วิจัยได้สรุปภาพรวมของกลวิธีที่มีความถี่สูงสุดในแต่ละหัวข้อสนทนาไว้ในตารางที่ 1 และนำมาอภิปรายร่วมกับมุมมองเรื่องอุปสรรคในการดำเนินชีวิตที่จะช่วยให้เห็นชัดเจนว่าเหตุใดผู้ตอบแบบสอบถามในทั้ง 2 วัฒนธรรมจึงกล่าวเลี่ยงในแบบที่ต่างกัน

ตารางที่ 1 กลวิธีที่มีความถี่สูงที่สุดจำแนกตามหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก

หัวข้อสนทนา	กลวิธีที่เลือกใช้มากที่สุด	
	ภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ
การกล่าวถึงความตาย	กลวิธีย่อยที่ 1.1	กลวิธีย่อยที่ 1.2
การกล่าวถึงการมีสภาพบกพร่องทางสมอง	กลวิธีย่อยที่ 2.2	กลวิธีย่อยที่ 2.2
การกล่าวถึงการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ	กลวิธีย่อยที่ 2.1	กลวิธีย่อยที่ 1.2
การกล่าวถึงการถูกข่มขืน	กลวิธีย่อยที่ 2.2	กลวิธีย่อยที่ 5.2
การกล่าวถึงการติดโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง	กลวิธีย่อยที่ 2.2	กลวิธีย่อยที่ 2.2

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า กลวิธีย่อยที่ 2.2 เป็นกลวิธีที่ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งชาวไทยและชาวอเมริกันเลือกใช้มากที่สุด โดยหัวข้อสนทนาที่ทั้งสองกลุ่มเลือกใช้ คือการกล่าวถึงการมีสภาพบกพร่องทางสมองและการกล่าวถึงการติดโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าแม้หัวข้อทั้งสองจะมีรายละเอียดของเหตุการณ์ที่ค่อนข้างแตกต่างกัน แต่ถือว่าเป็นเรื่องที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตในลักษณะเดียวกันและถือเป็นภาวะแบบกลืนไม่เข้าคายไม่ออก

อุปสรรคคือ สิ่งที่ทำให้บุคคลไม่สามารถไปยังเป้าหมายที่ปรารถนาได้ อุปสรรคในชีวิตของคนเรานั้นมีหลากหลายประการ เช่น การที่มีบุคคลที่

สามมาชื่นชอบคนรักของเราอาจถือเป็นอุปสรรคทางความรัก หรือการที่นักเรียนได้คะแนนสอบน้อยถือเป็นอุปสรรคในการเรียน อุปสรรคต่างๆ อาจมีความรุนแรงมากน้อยต่างกันไป และมีแนวทางการแก้ไขที่ไม่เหมือนกัน เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ในหัวข้อสนทนาที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาทั้ง 5 หัวข้อ พบว่าหัวข้อเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตทั้งสิ้นไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับใคร จากตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาระยะเวลาที่ผู้พูดต้องเผชิญกับอุปสรรคตามประเภทของหัวข้อสนทนา จะเห็นว่าสามารถจำแนกประเภทหัวข้อสนทนาในการศึกษาครั้งนี้ตามมุมมองของอุปสรรค โดยแบ่งเป็นอุปสรรคระยะยาวและอุปสรรคระยะสั้น อุปสรรคระยะยาวคือ ปัญหาที่ผู้พูดต้องเผชิญไปจนตลอดชีวิตหรือแทบตลอดชีวิตของตน เนื่องจากอุปสรรคนั้นแก้ไขไม่ได้ หรือยากจะแก้ไขได้ ผู้ที่ประสบปัญหาจึงต้องพยายามยอมรับและสร้างความเคยชินกับอุปสรรคประเภทนี้ เพื่อปรับตัวให้สามารถใช้ชีวิตต่อไปได้ ส่วนอุปสรรคระยะสั้นคือ ปัญหาที่ผู้พูดต้องเผชิญเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่ง หากอุปสรรคประเภทนี้ได้รับการแก้ไขด้วยวิธีที่เหมาะสม ความขัดข้องต่างๆ อาจหมดไปได้ และผู้พูดสามารถกลับมาใช้ชีวิตตามปกติเช่นเดิม

อุปสรรคที่เกี่ยวกับหัวข้อสนทนาที่ผู้พูดใช้กลวิธีย่อยที่ 2.2 ด้วยความถี่ที่สูงที่สุดคือ การมีสภาพบกพร่องทางสมองและการติดโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ผู้วิจัยพบว่าคุณลักษณะร่วมของอุปสรรคทั้ง 2 ประเภทนี้ คือ ต่างเป็นอุปสรรคระยะยาวในการดำเนินชีวิต เนื่องจากในทั้ง 2 เหตุการณ์นี้ ผู้พูดป่วย (รวมทั้งมีบุตรป่วย) ด้วยโรคที่ในปัจจุบันไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ดังนั้นจึงต้องใช้ชีวิตกับสภาพบกพร่องหรือโรคภัยดังกล่าวตลอดชีวิตของตน

ในความเห็นของผู้วิจัย ผู้พูดกล่าวข้อมูลน้อยกว่าความจริงในการกล่าวถึงอุปสรรคระยะยาว เพราะผู้พูดไม่ต้องการกล่าวความจริงที่เป็น

ปมด้อยของตนไปเสียทั้งหมด เพื่อรักษาหน้าตนเอง แต่พวกเขาก็ไม่ต้องการกล่าวเท็จ เพราะแม้การกล่าวเท็จจะทำให้ผู้พูดรักษาหน้าของตนไว้ได้ แต่อาจกลับเป็นการสร้างภาระหนักให้ตนในอนาคต เนื่องจากผู้พูดต้องคอยระแวดระวังอยู่ตลอดเวลาเพื่อไม่ให้ผู้อื่นทราบความลับ โดยเฉพาะความลับที่เป็นอุปสรรคระยะยาวหรือความลับที่จะต้องปกปิดตลอดชีวิต เนื่องจากเมื่อความลับถูกเปิดเผยจะทำให้ตนเสียหน้ามากกว่าการเปิดเผยข้อเท็จจริงตั้งแต่ต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ในหัวข้อการกล่าวถึงการถูกข่มขืน ผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยเลือกใช้กลวิธีการให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริงมากที่สุด แต่ชาวอเมริกันไม่เลือกใช้กลวิธีนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าการถูกข่มขืนเป็นอุปสรรคระยะยาวสำหรับชาวไทย เนื่องจากคนไทยอาจรู้สึกว่าการถูกข่มขืนเป็นมลทินที่ยากจะลบเลือนจากใจของผู้ถูกกระทำ ขณะที่ชาวอเมริกันอาจมองว่าเมื่อเหตุการณ์ผ่านไป ตนสามารถกลับมาใช้ชีวิตอย่างปกติสุขได้ การถูกข่มขืนในอดีตจึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตแต่อย่างใด

สำหรับหัวข้อสนทนาที่เหลือ กลวิธีที่ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกใช้มากที่สุดมีความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งอาจกล่าวพอสังเขปได้ว่าเหตุการณ์ในทั้ง 2 หัวข้อสนทนาคือ การกล่าวถึงการประกอบอาชีพขายบริการและการกล่าวถึงความตายถือเป็นอุปสรรคระยะสั้น สาเหตุที่ผู้วิจัยมองว่าการประกอบอาชีพหญิงขายบริการเป็นอุปสรรคระยะสั้นคือ ผู้พูดที่มีลูกสาวประกอบอาชีพหญิงขายบริการต้องเผชิญกับอุปสรรค เช่น ความเศร้าเสียใจ และความวิตกกังวลเกี่ยวกับการทำผิดกฎหมาย และการเสี่ยงต่อโรคภัยของลูกสาว แต่อาจเป็นเพียงความกังวลใจเฉพาะช่วงเวลาที่ลูกประกอบอาชีพนี้อยู่เท่านั้น แต่เมื่อลูกเลิกประกอบอาชีพดังกล่าวย่อมไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ทำผิดกฎหมายอีกต่อไป อีกทั้งความเสี่ยงต่อโรคภัยมักจะ

ลดลง และในท้ายที่สุด เธอจะสามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่แบบคนทั่วไป และอาจทำให้ผู้เป็นพ่อแม่รู้สึกคลายความกังวลลงไปได้ ส่วนในการกล่าวถึงความตาย ผู้พูดอาจต้องเผชิญอุปสรรคคือ ความเศร้าเสียใจ หรือความตกใจกับข่าวการเสียชีวิตของญาติพี่น้อง อย่างไรก็ดี แม้ความตายจะนำมาซึ่งความเสียใจ แต่ถือเป็นกฎธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนทราบดีว่าไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หากเปรียบเทียบกับอุปสรรคระยะยาวที่อภิปรายไปข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าความเศร้าเสียใจที่เป็นผลมาจากทั้ง 2 หัวข้อหลังนี้น่าจะมีผลบั่นทอนชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ที่เกี่ยวข้องน้อยกว่าในระดับหนึ่ง

กลวิธีการกล่าวเลี่ยงกับภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก

เมื่อผู้พูดตกอยู่ในภาวะที่มีการกล่าวถึงปัญหาส่วนตัว หากผู้พูดกล่าวถึงข้อบกพร่องของตนอย่างตรงไปตรงมาอาจทำให้เสียหน้าได้ ในขณะที่หากผู้พูดไม่กล่าวให้ข้อมูลก็จะเป็นการแสดงความห่างเหินกับผู้ฟัง ในกรณีที่เราต้องการรักษาหน้าตนเอง แต่ยังคงต้องการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับคู่สนทนาด้วย สถานการณ์เช่นนี้เรียกว่า “ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก” การกลืนไม่เข้าคายไม่ออกจึงหมายถึง ภาวะที่ผู้พูดมีสิ่งอันไม่พึงประสงค์มากกว่าหนึ่งสิ่งต้องเลือกทำ ทั้งๆ ที่ผู้พูดไม่ต้องการเลือกทำสิ่งใด

จากการอภิปรายสถานการณ์สมมติในการศึกษาครั้งนี้ตามที่กล่าวมาข้างต้น ทั้ง 5 สถานการณ์มีลักษณะของภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกคือ ผู้พูดไม่ต้องการกล่าวให้ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาแต่ไม่ต้องการเพิกเฉยโดยไม่กล่าวให้ข้อมูลแต่อย่างใด เพราะต่างเป็นการกระทำที่ไม่เป็นผลดี กล่าวคือ การกล่าวอย่างตรงไปตรงมาอาจมีผลทำให้ผู้พูดรู้สึกอับอายที่ต้องเปิดเผยให้ผู้อื่นทราบถึงปมด้อยของตนเอง ส่วนการไม่กล่าวให้ข้อมูลใดๆ มีผลเสียถึง 2 ประการ คือ ประการแรก อาจจะเป็นการตัดรอนความ

สัมพันธ์อันดีระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังได้ แม้ว่าบราวน์และเลวินสัน (Brown and Levinson, 1987) จะเห็นว่าการไม่กล่าวสิ่งใดคือการไม่กระทำการคุกคามหน้า (don't do the FTA) แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการไม่พูดเมื่อถูกถามเป็นการคุกคามหน้าผู้ถามในแง่ที่ว่าเป็นการไม่คำนึงถึงหน้าเชิงบวกหรือมิตรไมตรีของผู้ถามที่ต้องการสนทนาด้วย ประการที่ 2 การไม่พูดอาจทำให้ผู้ฟังสังเกตเห็นความผิดปกติและคาดเดาความจริงได้ โดยบอร์จ (Borge, 2007) เรียกลักษณะเช่นนี้ว่า การสื่อ "ความหมายบ่งชี้ซ่อนเร้น" (admitture) ความหมายบ่งชี้ซ่อนเร้นคือ ความหมายที่สื่อให้ผู้ฟังทราบได้ว่าผู้พูดมีบางสิ่งปิดบังอยู่ เช่น เมื่อภรรยาถามสามีที่ไปเที่ยวจนกลับบ้านดึกว่าไปไหนมา การที่สามีไม่ยอมตอบคำถามเป็นการสื่อความหมายบ่งชี้เป็นนัยซ่อนเร้นว่าตนไปทำบางสิ่งที่ภรรยาย่อมไม่พอใจจึงไม่กล้ากล่าวออกมา ในสถานการณ์เหล่านี้ ผู้พูดไม่อาจเลือกสนทนาด้วยการกล่าวตรงหรือไม่กล่าวสิ่งใด เพราะต่างเป็นการกระทำที่จะไม่เกิดผลดีแก่ตนเอง ในกรณีนี้ บอร์จเชื่อว่าผู้พูดจำเป็นต้องเลือกที่จะกล่าวเท็จแทนเพื่อไม่สื่อความหมายบ่งชี้ซ่อนเร้นออกไป

ในทางกลับกัน ผู้วิจัยเห็นว่าเราไม่จำเป็นต้องกล่าวเท็จเสมอไป ผู้พูดไม่จำเป็นต้องหาทางออกด้วยการกล่าวเท็จ ซึ่งนอกจากจะเป็นสิ่งที่สังคมไม่ให้การยอมรับแล้ว ยังเป็นการสร้างภาระให้ตนต้องคอยปกปิดความลับอีกด้วย ผู้วิจัยจึงขอเสนอทางออกของภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกอีกวิธีการหนึ่งคือ การกล่าวเลี่ยงด้วยกลวิธี "การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง" จะเห็นว่ากลวิธีนี้เป็นกลวิธีที่มีความถี่โดยรวมสูงที่สุด (ดู ตารางที่ 1) ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวเลี่ยงในภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริงในที่นี้ คือการให้ข้อมูลกว้างๆ โดยไม่ระบุความจริงอย่างเฉพาะเจาะจง และผู้ฟังมีแนวโน้มจะตีความผิดพลาดจากความเป็นจริง

สาเหตุที่ผู้คนนิยมเลือกใช้กลวิธี "การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง" ด้วยความถี่ที่สูงอาจเนื่องมาจากกลวิธีนี้เป็นทางเลือกหนึ่งในการสนทนาในภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริงเป็นการแสดงว่าผู้พูดยินดีให้ความร่วมมือในการสื่อสารด้วยการกล่าวให้ข้อมูลบางส่วนแก่ผู้ฟัง แต่ไม่ได้เปิดเผยความจริงอันอาจสร้างความอับอายจนตนเองต้องเสียหน้า ระหว่างการตัดสินใจเลือกวิธีส่งสารด้วยการสื่อสารซึ่งอยู่ตรงข้ามกันและต่างให้ผลลัพธ์ที่ไม่ค่อยดี อันได้แก่ การให้ข้อมูลทั้งหมดและการไม่ให้ข้อมูลเลยนั้น ผู้พูดอาจเลือกการให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริงซึ่งถือเป็นทางออกที่อยู่กึ่งกลาง ลองพิจารณาตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 (สถานการณ์ที่ 5)
เอกราช: *เลือดผมติดเชื้อครับ*

ตัวอย่างที่ 2 (สถานการณ์ที่ 3)
John: *Working.*

ในตัวอย่างที่ 1 คู่สนทนาสอบถามถึงอาการป่วยของผู้พูดซึ่งป่วยด้วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง หากแจ้งให้ผู้อื่นทราบอาการป่วยที่แท้จริงอาจทำให้ตนเสียหน้าหรือผู้ที่ไม่เข้าใจรู้สึกรังเกียจได้ แต่การไม่แจ้งให้ผู้ฟังทราบนอกจากจะเป็นการทำให้ผู้ฟังขุ่นเคืองที่ผู้พูดไม่เห็นตนเป็นเพื่อนที่อาจแบ่งเบาทุกข์สุขได้ ยังอาจทำให้ผู้ฟังคาดเดาได้ว่าตนกำลังป่วยด้วยโรคร้ายแรงที่ไม่อาจให้ผู้อื่นรับทราบ การกล่าวให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริงว่า "เลือดติดเชื้อ" อาจเป็นทางออกที่ดีกว่า ผู้พูดเลือกให้ข้อมูลกว้างๆ ว่าตนเองป่วยด้วยโรคเลือดติดเชื้อ โดยไม่เจาะจงว่าติดเชื้อไวรัสเอชไอวีบวก (HIV+) และการที่ผู้พูดกล่าวกว้างๆ เช่นนี้ อาจทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดไปเองว่าเป็นโรคติดเชื้ออย่างหนึ่งที่ไม่รุนแรงเท่าเอชไอวีบวก สำหรับตัวอย่างที่ 2 ผู้ฟังเห็นลูกสาวของผู้พูดที่สถานขายบริการ จึงมาสอบถามผู้พูด ความจริง

แล้ว ลูกสาวของผู้พูดได้หลงผิดไปประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ ผู้พูดปิดบังการประกอบอาชีพที่ไม่เหมาะสมของลูกสาวด้วยการกล่าวเพียงว่าลูกไปทำงาน ซึ่งในที่นี้อาจหมายถึงงานได้หลายประเภท อาทิ บริกรคนครัว ผู้พูดมิได้ระบุว่าลูกทำงานประเภทใด นั่นคือ เขาให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง สรุปได้ว่า สำหรับการแก้ปัญหาในภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริงก็ถือเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มีผู้เลือกใช้

สรุป

บทความนี้นำเสนอผลจากการศึกษากลวิธีการกล่าวเลี่ยง ซึ่งพบว่าในภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกเมื่อผู้พูดจะกล่าวเลี่ยง ผู้ตอบแบบสอบถามมักเลือกกล่าวด้วยกลวิธี "การให้ข้อมูลน้อยกว่าความจริง" ประโยชน์อันน่าสนใจของกลวิธีนี้คือ ผู้พูดไม่จำเป็นต้องกล่าวอย่างตรงไปตรงมา เพื่อไม่ให้ตนเสียหน้า และผู้พูดสามารถเลี่ยงการไม่กล่าวให้ข้อมูลใด ๆ ซึ่งอาจเป็นการสื่อความหมายบ่งชี้ซ่อนเร้น หรือเป็นการแสดงความห่างเหินกับผู้ฟัง

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการกล่าวเลี่ยง ซึ่งเน้นที่การพิจารณาลักษณะเฉพาะของการกล่าวเลี่ยงจากข้อมูลภาษาไทยและภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลจากภาษาในวัฒนธรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากภาษาไทยและภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน อาจช่วยให้ทราบความหลากหลายและลักษณะเฉพาะของการกล่าวเลี่ยงชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลที่แสดงการกล่าวเลี่ยงเท่านั้น หากมีการศึกษาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกใช้กลวิธีทางภาษาอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการกล่าวเลี่ยง เช่น การกล่าวตรงในลักษณะต่าง ๆ จะทำให้เราเข้าใจภาพรวมของการใช้ภาษาในภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกได้ดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

แก้วใจ จันทร์เจริญ. (2533). *คำรื่นหูในภาษาไทย.* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ทรงธรรม อินทจักร. (2551). *การกล่าวความจริงและการโกหกในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการคุกคามหน้าจากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ข้ามวัฒนธรรม.* รายงานการวิจัย ทุนสนับสนุนการทำวิจัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิจจาภา วงษ์กระจ่าง. (2547). กลวิธีการรักษาหน้าในการตอบคำถามของนักการเมือง. *ภาษาและภาษาศาสตร์* 22: 23-44.

รัชดา ธิยะใจ. (2535). *คำรื่นหูในภาษาไทย: การวิเคราะห์ค่านิยม.* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สุพิชญา มั่นคง. (2551). *กลวิธีการกล่าวเลี่ยงในหัวข้อสนทนาที่อ่อนไหวต่อความรู้สึกของผู้พูดภาษาไทยและภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน.* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Adler, R. and Rodman, G. (2003). *Understanding Human Communication* (eighth edition). Oxford: Oxford University Press.

Allan, K. and Burridge, K. (2006). *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language.* Cambridge: Cambridge University Press.

Borge, S. (2007). Unwarranted questions and conversation. *Journal of Pragmatics* 39: 1689-1701.

Brown, P. and Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage.* Cambridge: Cambridge University Press.

Burridge, K. (2004). *Blooming English: Observations on the Roots, Cultivation and Hybrids of the English Language.* Cambridge: Cambridge University Press.

Coates, J. (2004). *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language* (third edition). London: Longman.

Grice, P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole and J. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics, Vol. 3: Speech Acts.* New York: Academic Press. pp. 41-58.

Harris, S. (1991). Evasive action: how politicians respond to questions in political interviews. In P. Scannell (ed.), *Broadcast Talk.* London: Sage. pp. 76-99.

Herbert, S. and Shohamy, E. (1989). *Second Language Research Methods.* Oxford: Oxford University Press.

Hill, B., Ide, S., Ikuta, S., Kwasaki, A. and Ogino, T. (1986). Universals of linguistic politeness: quantitative evidence from Japanese and American English. *Journal of Pragmatics* 10: 347-371.

Hofstede, G. (1997). *Cultures and Organizations: Software of the Mind.* New York: McGraw-Hill Books.

Holmes, J. (1988). Compliments and compliment responses in New Zealand English. *Journal of Anthropological Linguistics* 28: 485-508.

Martinich, A. (2001). A theory of fiction. *Philosophy and Literature* 25: 96-112.

Srinarawat, D. (2005). Indirectness as a politeness strategy of Thai speaker. In R. Lakoff and S. Ide (eds.), *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness.* Amsterdam: John Benjamins. pp. 175-193.

Tannen, D. (1986). *That's Not What I Meant!: How Conversational Style Makes or Breaks Relationships with Others.* New York: Ballantine Books.

Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics.* London: Longman.

ภาคผนวก: สถานการณ์ในแบบสอบถาม

สถานการณ์ที่ 1

ศรีสุดาเป็นหัวหน้างานของสุชาติ วันหนึ่งสุชาติได้รับข่าวว่าลูกสาวของตนเสียชีวิตจากอุบัติเหตุรถชน เขาจึงแจ้งให้ศรีสุดาทราบเพื่อขอลาไปโรงพยาบาล ศรีสุดาสังเกตเห็นว่าสุชาติเพิ่งร้องไห้ จึงสอบถามสาเหตุ แต่ในช่วงเวลาเช่นนี้ การกล่าวว่าลูกของตน "ตาย"/"เสียชีวิต" ยิ่งจะทำให้สุชาติรู้สึกสะเทือนใจมากเข้าไปอีก

สถานการณ์ที่ 2

ลูกชายของจินตนามีอาการปัญญาอ่อน เธอตัดสินใจจะลาออกจากงานเพื่อจะได้ดูแลลูกอย่างใกล้ชิด จินตนาได้เข้าพบปรีชาหัวหน้างานเพื่อปรึกษาเรื่องลาออก ปรีชาได้สอบถามถึงสาเหตุที่จินตนาตัดสินใจลาออก แต่ในสถานการณ์เช่นนี้ การกล่าวว่าลูกของตนเป็น "ปัญญาอ่อน"/"ดาวน์ซินโดรม" ยิ่งจะทำให้จินตนารู้สึกสลดใจกับปัญหาของลูกมากเข้าไปอีก

สถานการณ์ที่ 3

ประชาเป็นหัวหน้างานของอาทิตย์ คืนวันหนึ่งประชาขับรถผ่านไปแถบสถานขายบริการ และเห็นอาทิตย์กำลังฉุดกระชากสาววัยรุ่นซึ่งเอาแต่ร้องไห้อยู่ที่หน้าร้านเหล้า วันต่อมาประชาจึงได้มาสอบถามอาทิตย์ ในความเป็นจริงแล้ว หญิงสาวคนนั้นเป็นลูกสาวของอาทิตย์ที่ไปขายบริการ

ทางเพศ แต่ในสถานการณ์เช่นนี้ การกล่าวว่าลูกของตนเป็น “โสเภณี”/ “หญิงขายบริการ” ยิ่งจะทำให้อาทิตย์รู้สึกกระอักกระอ่วนใจมากเข้าไปอีก

สถานการณ์ที่ 4

อรอุมาถูกแฟนหนุ่มข่มขืนที่บ้านพัก และเธอได้หนีออกมา ชีวินหัวหน้างานของอรอุมาซึ่งมีบ้านอยู่ละแวกเดียวกันนี้ขับรถผ่านมาพบอรอุมาที่กำลังเดินสะบักสะบอมอยู่ข้างถนน จึงแวะทักและสอบถาม แต่ในช่วงเวลาที่เพิ่งผ่านเหตุการณ์อันเลวร้ายเช่นนั้น การกล่าวว่าตนเอง “ถูกข่มขืน”/ “ถูกกระทำชำเรา” ยิ่งจะทำให้เธอรู้สึกสะเทือนใจมากเข้าไปอีก

สถานการณ์ที่ 5

เอกราชไปตรวจเลือดที่โรงพยาบาล และผลตรวจออกมาว่าเป็นเอดส์ เอกราชพบกับพัชรหัวหน้างานซึ่งมาเยี่ยมเพื่อนที่โรงพยาบาลโดยบังเอิญ เมื่อพัชรทราบว่าเอกราชป่วยจึงสอบถาม แต่ในช่วงเวลาเช่นนี้ การกล่าวว่าตนเอง “ติดเชื้อเอดส์”/“ติดโรคภูมิคุ้มบกพร่อง” ยิ่งจะทำให้เอกราชรู้สึกสะเทือนใจมาก